

بررسی عوامل موثر بر گرایش به مهاجرت در بین روستاییان شهرستان زابل

غلامحسین عبدالله‌زاده^۱

علیرضا ازدرپور^۲

محمد شریف شریف‌زاده^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل موثر بر گرایش به مهاجرت در روستاهای شهرستان زابل انجام شد. از روش تحقیق توصیفی تحلیلی مبتنی پیمایش پرسشنامه‌ای استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه خانوارهای روستایی شهرستان زابل به تعداد ۲۶۰۳۴ نفر می‌باشند که از طریق فرمول کوکران ۱۷۰ نفر به عنوان نمونه‌های این تحقیق انتخاب شد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه بود که روایی صوری و محتوایی آن بر اساس نظر کارشناسان محلی و اساتید دانشگاهی تأیید شد و پایایی آن از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برای گرایش به مهاجرت (۰/۷۵)، جاذبه‌های مقصد (۰/۸۳) و دافعه‌های مبدا (۰/۹۱) تأیید شد. نتایج تحلیل مسیر نشان داد که بیشترین تأثیر بر گرایش به مهاجرت مربوط به متغیر سطح تحصیلات (با میزان تأثیر کل ۰/۶۹۱+) است. متغیرهای میزان درآمد (۰/۵۱۱-)، جاذبه مقصد (۰/۴۶۳+)، دافعه مبدا (۰/۳۷۳+)، مالکیت زمین (۰/۳۶۳-)، جنسیت برای مردان (۰/۳۰۸+)، وضعیت شغل برای شاغلان (۰/۲۷۴-)، مدت اقامت (۰/۲۴۰-)، وضعیت تاهل برای افراد مجرد (۰/۲۰۷+)، عضویت در نهادها (۰/۱۵۰-)، مهاجرت اعضا خانواده (۰/۰۹۳+)، سن (۰/۰۷۲-)، تعداد فرزندان (۰/۰۶۸-) در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند.

^۱. دانشیار توسعه روستایی و کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان (نویسنده مسئول)

Email: Abdollahzadeh1@gmail.com

^۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

^۳. دانشیار ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

واژگان کلیدی: مهاجرت روستایی، گرایش به مهاجرت، جاذبه‌های مقصد، دافعه‌های مبدأ، شهرستان زابل.

مقدمه

مهاجرت‌های روستا/شهری به جهت تأمین نیروی کار صنایع شهری و خروج نیروی کار از بخش کشاورزی ویژگی اصلی مسیر رشد هر کشور توسعه یافته است و اغلب به عنوان مؤلفه ضروری فرآیند توسعه اقتصادی مطرح بوده است (Taylor and Martin, 2001: 460). از طرفی در طی سال‌های پس از جنگ جهانی دوم، مهاجرت‌های روستایی به عنوان پدیده‌ای ناپه‌نجان جمعیتی در عرصه‌ی ملی و بین‌المللی همواره مطرح بوده است (جلالیان و محمدی یگانه، ۱۳۸۶: ۸۹) و به علت پیامدهای بالقوه منفی، مورد توجه اغلب سیاستمداران در کشورهای مختلف بوده است (De Brauw et al., 2014: 33). اگرچه شیوع این پدیده در ابتدا طبیعی و معمولی به نظر می‌رسید، منتها بعد از گذشت چند دهه به دنبال آثار و پیامدهای نامطلوب آن در کشورهای درحال توسعه، غیرطبیعی تلقی شد. نگرانی عمده افزایش بیکاری در شهرها، تأمین خدمات رفاهی برای تازه واردان و قابلیت بالقوه برای آشوب‌های شهری بود (UN-HABITAT, 2008: 5-7). از طرفی در نواحی روستایی نیز مهمترین نگرانی‌ها مربوط به کاهش نیروی کار مولد و متخصص و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی دیگر است (قلندریان و داداش‌پور، ۱۳۹۶: ۲۲۵). هر چند مهاجران با ارسال پول می‌توانند باعث بهبود استاندارد زندگی در نواحی روستایی شوند (Cox-Edwards and Ureta, 2003: 429; Yang, 2011: 129)، اما ضعف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق روستایی و امید به کسب فرصت‌های بهتر زندگی در شهرها (طاهرخانی، ۱۳۸۰: ۶۸) جریان مداوم مهاجرت را تشویق کرده است.

همچنین مهاجرت روستایی از عوامل اصلی تغییر و تحول جمعیت می‌باشد و به دلیل ماهیت خود می‌تواند علاوه بر تغییرات درازمدت و طولانی، آثاری سریع و کوتاه مدت نیز در تعداد و ساختار جمعیت روستایی کشور ایجاد کند (زنجانی، ۱۳۸۰: ۱۲؛ قلندریان و داداش‌پور، ۱۳۹۶: ۲۲۵).

اصولاً گرایش به مهاجرت از عوامل متعدد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نشأت می‌گیرد. در این میان دو عامل دافعه و جاذبه که هر یک در بستر عوامل متعدد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی قابل بررسی است، نقش مهمی را در زمینه بررسی علل و عوامل مهاجرت ایفا می‌کنند (اصلانی، ۱۳۸۵: ۴۵؛ میرزا مصطفی و قاسمی، ۱۳۹۲: ۷۲؛ قاسمی اردهانی، ۱۳۸۵: ۵۹). عوامل دافعه و جاذبه عواملی هستند که موجب تحریک و انگیزش افراد برای مهاجرت از منطقه مبدأ به منطقه مقصد می‌شوند. تفاوت‌های موجود در بین مبدأ و مقصد مانند تفاوت در استانداردهای زندگی، میزان و سطح دستمزدها، عوامل غیراقتصادی شامل مسائل اجتماعی منطقه مبدأ، فرهنگ، مذهب و ... را می‌توان به عنوان بخشی از عوامل دافعه و جاذبه در مبدأ و مقصد عنوان نمود (میرزا مصطفی و قاسمی، ۱۳۹۲: ۷۲). بدیهی است تصمیم به مهاجرت فرآیندی است که به تصمیم افراد و ارزیابی آنها از شرایط و ویژگی‌های موجود در مقصد (جاذبه) و پیچیدگی و سختی‌های کنونی محل زندگی (دافعه) بستگی دارد. در تحقیقات پیشین نیز عوامل مختلفی به عنوان عوامل موثر بر مهاجرت معرفی شده است. نتایج تحقیقی که در شمال شرقی نیجریه انجام شد، نشان داد که مهمترین عوامل جاذبه شهری که باعث مهاجرت روستاییان به شهر می‌شود، جستجو برای آموزش، اشتغال و کسب و کار بهتر و از مهمترین عوامل دافعه روستا فقر، بیکاری، قحطی و امکانات ناکافی روستا است (Gimba and Kumshe, 2001: 168). دلیل مهاجرت‌های روستا شهری در بنگلادش به عوامل دافعه روستا (بلاهای طبیعی که باعث تضعیف توسعه کشاورزی) و عوامل جاذبه شهری (گسترش بخش غیر کشاورزی، صنعت، خدمات و کسب شغل با درآمد بالا) مرتبط است (Herrmann and Svarin, 2009: 2). در برخی تحقیقات دیگر نیز بیان شده که انگیزش و انتخاب مقصد مهاجرت توسط روستاییان به علت وجود تعدادی از خویشان و آشنایان آنها در آن کانون‌های زندگی مقصد است. به طوری که اقوام ساکن در شهرهای مقصد کوچ روستاییان؛ منبع اصلی برای کسب اطلاعات در مورد چگونگی مهاجرت، زندگی و کمک مهمی برای مهاجرین جدید محسوب می‌شوند (Massy and Espana, 1987: 738; Salaff and Siu-Lun, 1999: 299). در آمریکا انگیزه بیشتر مهاجرت‌های داخلی دستیابی به موقعیت‌های بهتر تحصیلی برای فرزندان است (Antman, 2012: 1187). در بیشتر کشورهای در حال توسعه بهبود معیشت در مقصد علت اصلی مهاجرت بوده است (Zhoa et al., 2014: 43). در حالی که نقش نیروهای دافعه روستایی بر مهاجرت غیرقابل انکار است، نباید از نقش و تأثیرگذاری ساختار اجتماعی

اقتصادی خانوارها، نوع معیشت مانند الگوی مالکیت زمین، تنوع درآمدی و سازمان‌های اجتماعی بر تمایل به مهاجرت نیز غفلت کرد (Devereux, 2007: 66). ملاحظه می‌شود در بیشتر تحقیقات دو عامل جاذبه‌های مقصد و دافعه‌های مبدأ به همراه ترکیبی از ویژگی‌های اجتماعی اقتصادی و ساختار معیشت نقش اصلی را تبیین تمایل به مهاجرت افراد ایفا می‌کنند.

در شهرستان زابل نیز تغییرات اقلیمی و وقوع خشکسالی‌های پی در پی و کمبود فرصت‌های شغلی منجر به مهاجرت‌های گسترده‌ای در بین روستاییان شده است. این تحقیق با هدف شناخت چگونگی تأثیر جاذبه‌های مقصد مهاجرت مانند انواع خدمات آموزشی، بهداشتی، زیرساختی، فرصت‌های شغلی، شرایط بهتر زندگی و دافعه‌های زندگی در مبدأ (روستاهای محل سکونت) مانند خشکسالی و کمبود آب، کاهش فرصت‌های شغلی، کمبود خدمات اداری و بهداشتی و تأثیر متغیرهای فردی نظیر سن، تعداد فرزندان، مهاجرت اعضا خانواده، جنسیت، وضعیت تاهل، سطح تحصیلات، مدت اقامت در روستا، وضعیت شغل، میزان درآمد، عضویت در نهادها و مالکیت زمین بر گرایش به مهاجرت انجام شده است و میزان تأثیر هر یک از عوامل در تصمیم افراد به مهاجرت مورد ارزیابی قرار گرفته است.

مبانی نظری تحقیق

از مهمترین نظریه‌پردازان مهاجرت مایکل تودارو است که در نظریه خود تلاش کرده است تا مهاجرت شدت یافته از روستا به شهر را با بیکاری رو به رشد شهری توضیح دهد. فرضیه آغازین وی این است که مهاجرت عمدتاً پدیده‌ای اقتصادی است و با افزایش بیکاری در مبدأ، تصمیم به مهاجرت منطقی است. به زغم او مهاجرت اساساً یک پدیده اقتصادی است و فرد مهاجر کاملاً منطقی و عقلانی تصمیم می‌گیرد که علی‌رغم وجود بیکاری در شهرها تصمیم به مهاجرت بگیرد (Todaro, 1997: 30). تفاوت در دستمزد انتظاری مهاجرت (دستمزد شهری) و دستمزد روستایی می‌تواند منجر به بروز بیکاری شدیدتر در شهرها گردد (دانشور کاخکی و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۷۴). نظریه کارکردگرایی بیان می‌کند که چون نیازهای اجتماعی افراد در محیط‌های روستایی برآورد نمی‌شوند و در تعدادی از شهرها پاسخ صحیحی برای آنها وجود دارد، از این رو گونه‌ای عدم تعادل میان جوامع روستایی و شهری ایجاد می‌شود و روستاییان برای ارضای نیازهای خود دست به مهاجرت می‌زنند. کارکردگرایی پیامدها را از علل جدا می‌کند و نیز پیامدهای اجتماعی را که خود

معلول است به عنوان عاملی در بروز مهاجرت در نظر می‌گیرد. کارکردگرایان پیامدهای مهاجرت را تماماً مثبت در نظر می‌گیرند و به مواردی چون افزایش درآمد، کاهش بیکاری، ارتقای پایگاه اجتماعی و کاهش نارضایتی‌ها اشاره می‌کنند و در مجموع مهاجرت را در راستای روند توسعه می‌دانند (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۲: ۱۵۵). بر اساس نظریه دویخشی لویس، انتقال نیرو کار و رشد اشتغال در بخش نوین شهری توسط سرمایه‌گذاری حاصل از سود بخش نوین امکان‌پذیر است و سطح دستمزدها در بخش صنعتی شهری ثابت و بالاتر از بخش معیشتی روستایی (کشاورزی) است که خود انگیزه‌ای برای مهاجرت می‌شود (پناهی و پیشرو، ۱۳۹۰: ۴۳). از طرفی اورت، اس.لی جامعه‌شناسی است که ۴ عامل را در تصمیم‌گیری برای مهاجرت موثر دانسته است: ۱- عواملی مرتبط با منطقه مبدأ مهاجرت؛ ۲- عامل مرتبط با منطقه مقصد مهاجرت؛ ۳- عوامل دخالت‌کننده و ۴- عوامل شخصی که در این بین عوامل شخصی به هوش، آگاهی‌های اجتماعی، تماس‌های فردی، داشتن آشنا در شهر و... اشاره می‌کند (پناهی و پیشرو، ۱۳۹۰: ۴۳). در این راستا، بوگ با طرح مولفه‌های موثر در ایجاد انگیزه برای مهاجرت‌های روستا-شهری معتقد است که دو گروه از عوامل شامل عوامل جاذبه (کشش) و عوامل دافعه (فشار) در مهاجرت‌های روستا به شهر موثر هستند (طاهرخانی، ۱۳۸۰: ۴-۵). به اعتقاد وی، جاذبه‌ها عمدتاً فرصت‌های شغلی بهتر، وجود مراکز تفریحی، فعالیت‌های فرهنگی، شرایط خوب محیط کار و زندگی همانند مسکن و خدمات رفاهی و فرصت‌های کسب آموزش‌های حرفه‌ای را شامل می‌شود که بیشتر در شهرها متمرکز هستند و پاره‌های دافعه‌ها نیز که در محیط روستایی وجود دارد، سبب جدایی جمعیت از آنها و جذب در شهرها می‌گردد؛ عواملی چون کاهش منابع مالی و کم‌توجهی به بخش کشاورزی، مکانیزه شدن کشاورزی و در نتیجه محدودیت‌های شغلی در این بخش، نبود بستر مناسب برای رشد خلاقیت-های فردی و اجتماعی، حوادث طبیعی مستمر از آن جمله هستند (جلالیان و محمدی یگانه، ۱۳۸۶: ۹۰).

برای تدوین چارچوب مفهومی این تحقیق از نظریه تفاوت‌ها که به نظریه رانش و کشش نیز معروف است استفاده شده است. طبق این نظریه شکاف میان دو دسته عوامل جاذبه شهرها در مقابل عوامل دافعه روستاها از عوامل اصلی تمایل به مهاجرت است (اصلائی، ۱۳۸۵: ۴۵؛ میرزا مصطفی و قاسمی، ۱۳۹۲: ۷۲؛ قاسمی اردهانی، ۱۳۸۵: ۵۹). بدیهی است تصمیم به مهاجرت

فرآیندی است که به تصمیم افراد و ارزیابی آنها از شرایط موجود در مقصد (جاذبه) و پیچیدگی و سختی‌های کنونی محل زندگی (دافعه) بستگی دارد. بنابراین ویژگی‌های شخصی مانند سن، جنس، سطح سواد، حدود خودتکایی، همبستگی قومی و نژادی را نیز باید از موارد موثر بر مهاجرت به شمار آورد (زنجانی، ۱۳۸۰: ۲۰۱). در انجام پژوهش حاضر تأثیر جاذبه‌های مقصد و دافعه‌های کوچ در کنار ارزیابی میزان تأثیر متغیرهای اجتماعی اقتصادی مانند سن، تعداد فرزندان، مهاجرت اعضا خانواده، جنسیت، وضعیت تاهل، سطح تحصیلات، مدت اقامت، مالکیت زمین، وضعیت شغل، میزان درآمد، عضویت در نهادها و مالکیت زمین بر گرایش به مهاجرت در بین خانوارهای روستایی شهرستان زابل بررسی می‌شود. بنابراین، مدل مفهومی پژوهش حاضر در شکل (۱) ارائه شده است.

شکل (۱) مدل مفهومی پژوهش

مواد و روش‌ها

روش تحقیق در این مطالعه از نوع توصیفی-تحلیلی مبتنی بر پیمایش پرسشنامه‌ای است. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه خانوارهای روستایی شهرستان زابل به تعداد ۲۶۰۳۴ می‌باشد. از طریق فرمول کوکران حجم نمونه ۱۷۰ تعیین گردید. با توجه به اینکه این شهرستان دارای یک بخش و یک دهستان است ابتدا هشت روستا (سه قلعه، قائم‌آباد، الله‌آباد، خمک، جهانتیغ، سرحدی،

ژاله‌ای، کرباسک) به طور تصادفی انتخاب شدند، حجم نمونه به طور متناسب بین روستاها تخصیص یافت و سپس به صورت تصادفی نمونه‌ها از روستاها انتخاب شدند

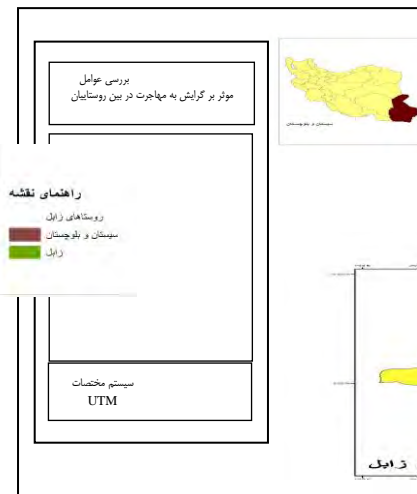
ابزار اندازه‌گیری متغیرها و سازه‌های تحقیق پرسشنامه‌ای بود که گویه‌های به کار برده شده در آن از بررسی ادبیات پیشین در مورد عوامل موثر بر گرایش به مهاجرت انتخاب شده بود. پرسشنامه شامل شش بخش بود. بخش اول مربوط به ویژگی‌های عمومی و فردی پاسخگویان، بخش دوم شامل سوالاتی در خصوص وضعیت اقتصادی، بخش سوم شامل سوالاتی در خصوص وضعیت اجتماعی، بخش چهارم شامل گویه‌های سنجش گرایش به مهاجرت، بخش پنجم شامل گویه‌های سنجش جاذبه‌های مقصد و بخش ششم شامل گویه‌های سنجش دافعه‌های مبدأ بود. همه نشانگرها، در قالب طیف پنج مقیاسی لیکرت و در محدوده هیچ تا خیلی زیاد اندازه‌گیری شد. به منظور ارزیابی روایی صوری و محتوایی مصاحبه‌هایی با دو کارشناس محلی، دو کارشناس سازمان جهاد کشاورزی و یک کارشناس تعاون روستایی استان و دو عضو هیأت علمی دانشگاه انجام شد. همچنین پایایی سازه‌ها و همسانی درونی گویه‌های هر سازه نیز از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ مورد ارزیابی قرار گرفت که برای گرایش به مهاجرت، دافعه‌های مبدأ و جاذبه‌های مقصد به ترتیب ۰/۵۸، ۰/۹۱ و ۰/۸۳ محاسبه شد. داده‌های به دست آمده از طریق نرم افزار SPSS20 تجزیه و تحلیل شد. برای تحلیل داده‌ها از آمارهای توصیفی میانگین و انحراف معیار و فراوانی و درصد فراوانی استفاده شد. برای طبقه‌بندی میزان گرایش به مهاجرت در بین روستاییان مورد مطالعه ابتدا از طریق محاسبه میانگین ردیفی گویه‌های مورد نظر متغیر ترکیبی گرایش به مهاجرت به دست آمده سپس از طریق فرمول موریس مقدار عددی متغیر مورد نظر بین صفر تا یک تعیین شد (کلاتری، ۱۳۸۰: ۱۷۴). سپس مقدار این متغیر به پنج طبقه گرایش خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد تفکیک شد.

مقدار حداقل - مقدار واقعی

= متغیر ترکیبی گرایش به اسکان

مقدار حداقل - مقدار حداکثر

همچنین برای ارزیابی تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته گرایش به مهاجرت با توجه به چارچوب نظری از طریق تکنیک تحلیل مسیر و به روش رگرسیون‌های متوالی میزان تاثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای وابسته محاسبه شد. شهرستان زابل دارای یک بخش مرکزی و یک دهستان و ۷۵ آبادی دارای سکنه است (سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۲: ۵۸). این شهرستان دارای آب و هوای گرم و خشک و تابستان‌های بسیار گرم است. میزان بارندگی در این منطقه بسیار اندک است، و از ۳۸ میلیمتر تا حدود ۱۰۰ میلیمتر بر حسب خشکسالی و ترسالی تغییر می‌کند. از ویژگی‌های اقلیمی این منطقه باد معروف ۱۲۰ روزه سیستان است که موجب کاهش درجه حرارت هوا در تابستان و خشکی آن می‌شود.

شکل (۲) موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

یافته‌ها و بحث

نتایج نشان داد که ۸۱/۲ درصد از پاسخگویان مرد و ۷۴/۷ درصد نیز متأهل بودند. میانگین تعداد فرزندان ۳/۹۱ نفر بود. همچنین میانگین سن و مدت اقامت در روستا به ترتیب، ۳۷/۷۵ و ۳۳/۱ سال می‌باشد. از نظر میزان تحصیلات ۱۹/۴ از پاسخگویان بی‌سواد بودند. ۱۶/۵ درصد دارای

تحصیلات ابتدایی، ۱۵/۳ درصد راهنمایی و دبیرستان، ۳۰ درصد دیپلم و ۱۸/۸ درصد نیز دارای مدرک دانشگاهی بودند. محل تولد ۸۰ درصد پاسخگویان در داخل روستا بود. ۵۹/۴ درصد از افراد پاسخگو شاغل، ۳۲/۴ درصد مالک اراضی کشاورزی و باغی بودند. ۶۹/۴ درصد پاسخگویان بیان کردند که دارای درآمدی کمتر از ۲/۵ میلیون تومان در سال هستند. ۱۸/۸ درصد بین ۲/۵ تا ۵ میلیون ۶/۵ درصد بین ۵ تا ۱۰ میلیون و ۳/۵ درصد نیز بالاتر از ۱۰ میلیون تومان درآمد در سال داشتند. ۷۸/۸ درصد نیز بیان کردند که اعضای خانوارهای آنها ظرف چند سال گذشته مهاجرت کرده‌اند. ۵/۳ درصد مقصد مهاجرتشان روستاهای اطراف، ۱۲/۹ درصد شهر زابل، ۱۸/۲ درصد شهر زاهدان، ۱۷/۶ درصد شهر مشهد، ۱۰ درصد شهر گرگان و ۲۷/۶ درصد سایر مناطق اعلام کردند. همچنین ۸/۲ درصد هم به سوال جواب ندادند.

جدول (۱) توزیع فراوانی برخی متغیرهای مورد مطالعه

متغیرها	طبقات	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۱۱۵	۶۷/۶
	زن	۵۵	۳۲/۴
وضعیت تأهل	مجرد	۴۳	۲۵/۳
	متاهل	۱۲۷	۷۴/۷
محل تولد	داخل روستا	۱۳۶	۸۰
	بیرون روستا	۳۴	۲۰
سطح تحصیلات	بی سواد	۳۳	۱۹/۴
	ابتدایی	۲۸	۱۶/۵
	راهنمایی و دبیرستان	۲۶	۱۵/۳
شاغل بودن	دیپلم	۵۱	۳۰
	دانشگاهی	۳۲	۱۸/۸
مالکیت اراضی	بله	۱۰۱	۵۹/۴
	خیر	۶۹	۴۰/۶
سطح درآمد	بله	۵۵	۳۲/۴
	خیر	۱۱۵	۶۷/۶
سطح درآمد	کمتر از ۲/۵	۱۱۸	۶۹/۴
	بین ۲/۵ تا ۵	۳۲	۱۸/۸
	بین ۵ تا ۱۰	۱۱	۶/۵

۳/۵	۶	بالاتر از ۱۰	
۱/۸	۳	بدون پاسخ	
۸۸/۲	۱۵۰	بله	قصد مهاجرت
۱۱/۸	۲۰	خیر	
۷۸/۸	۱۳۴	بله	مهاجرت اقوام نزدیک
		خیر	
۵/۳	۹	روستاهای اطراف	
۱۲/۹	۲۲	زابل	
۱۸/۲	۳۱	زاهدان	
۱۷/۶	۳۰	مشهد	مقصد مهاجرت
۱۰	۱۷	گرگان	
۲۷/۶	۴۷	سایر مناطق	
۸/۲	۱۴	بدون جواب	

جدول (۲) آمار توصیفی متغیرهای مورد مطالعه

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	کمترین	بیشترین
تعداد فرزند خانوار	۳/۹۱	۲/۵۵	صفر	۱۲
سن	۳۷/۷۵	۱۵/۳۹	۸۴	۱۸
مدت اقامت	۳۳/۱	۱۸/۱	۸۴	۲

جدول (۳) آمار توصیفی گویه‌های گرایش به مهاجرت را نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که مواردی مانند «اگر فرصتی پیش بیاید، جهت ادامه زندگی به مکانی دیگر خواهیم رفت»، «همسایه‌ها و اهالی روستا را به مهاجرت از این مکان تشویق می‌کنم» و «احتمالاً در آینده‌ای نزدیک مهاجرت خواهیم کرد» میانگین بالاتری را نسبت به سایر گویه‌ها دارا هستند. همچنین در ادامه برای طبقه‌بندی میزان گرایش به مهاجرت در روستاییان مورد مطالعه ابتدا از طریق محاسبه میانگین ردیفی گویه‌های گرایش به مهاجرت، متغیر ترکیبی آن به دست آمد، سپس از طریق فرمول موریس مقدار عددی این متغیر به عددی بین ۰ تا ۱ تبدیل شد. در نهایت میزان گرایش به مهاجرت به صورت جدول (۴) طبقه‌بندی شد. مشاهده می‌شود که ۲۵/۹ و ۱۳/۵ درصد افراد گرایش زیاد و خیلی زیاد به مهاجرت دارند.

جدول (۳) آمار توصیفی گویه‌های گرایش به مهاجرت^۱

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	تمایل به مهاجرت
۱	۰/۴۰۹	۱/۴۳	۳/۵۰	اگر فرصتی پیش بیاید، جهت ادامه زندگی به مکانی دیگر خواهیم رفت
۲	۰/۴۴۵	۱/۵۱	۲/۳۴	همسایه‌ها و اهالی روستا را به مهاجرت از این مکان تشویق می‌کنم
۳	۰/۴۶۲	۱/۴۶	۳/۱۶	احتمالاً در آینده‌ای نزدیک مهاجرت خواهیم کرد
۴	۰/۴۶۳	۱/۶۲	۳/۳۰	اگر امکان درآمد و امرار معاش باشد هرگز مهاجرت نمی‌کنم
۵	۰/۴۶۵	۱/۵۲	۳/۲۷	تمایل زیادی برای مهاجرت از این مکان دارم
۶	۰/۴۷۸	۱/۵۰	۳/۱۴	ریشه آب و اجدادی‌ام اینجاست، نمی‌توانم از اینجا دل بکنم.
۷	۰/۴۸۷	۱/۵۰	۳/۰۸	دوست ندارم فرزندانم اینجا بمانند.

جدول (۴) طبقه‌بندی میزان گرایش به مهاجرت

میزان گرایش	سطح طبقات	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
کم	۰/۲-۰	۸	۴/۷	۴/۷
خیلی کم	۰/۴-۰/۲۱	۳۰	۱۷/۶	۲۲/۴
متوسط	۰/۶۰-۰/۴۱	۶۵	۳۸/۲	۶۰/۶
زیاد	۰/۸۰-۰/۶۱	۴۴	۲۵/۹	۸۶/۵
خیلی زیاد	۱-۰/۸۱	۲۳	۱۳/۵	۱۰۰/۰

جدول (۵) وضعیت متغیرهای مربوط به سنجش دافع‌های مبدأ را نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که در بین عوامل اقتصادی «افزایش بیکاری» و «کاهش درآمد در روستا و عدم کفاف هزینه‌های زندگی» از مهمترین عوامل دافعه مبدأ بوده است. همچنین در بین عوامل طبیعی «افزایش طوفان‌های شن» و «گرم و خشک بودن آب و هوای منطقه» بیشترین اهمیت را داشته است. در بین عوامل فرهنگی - اجتماعی نیز «اندک بودن امکانات تفریحی و گذراندن اوقات فراغت در منطقه» و «شرایط سخت زندگی» از اهمیت بیشتری برخوردار بوده است. در نهایت از بین عوامل خدماتی و رفاهی «دسترسی سخت به خدمات بانکی» و «دسترسی دشوار به خانه بهداشت و دکتر» از مهمترین عوامل دافعه در مبدأ مهاجرت هستند.

^۱ - گویه‌های ۵ و ۷ گرایش ماندگاری را نشان می‌دهد که مقدار معکوس آن در متغیر ترکیبی لحاظ شد

جدول (۵) آماره‌های توصیفی گویه‌های مربوطه به عوامل دافعه مبدأ

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	عوامل و گویه‌ها
عوامل اقتصادی				
۱	۰/۲۲۵	۰/۹۴	۴/۱۷	افزایش بیکاری در منطقه
۲	۰/۲۳۸	۰/۹۸	۴/۱۱	کاهش درآمد در روستا و عدم کفاف هزینه‌های زندگی
۳	۰/۲۴۳	۱/۰۱	۴/۱۵	کم شدن امکان ایجاد شغل در منطقه
۴	۰/۲۹۳	۱/۱۱	۳/۷۹	مبهم بودن آینده‌ای شغل کشاورزی در منطقه
۵	۰/۲۹۴	۱/۱۴	۳/۸۸	کاهش میزان تولید محصولات کشاورزی
۶	۰/۳۰۸	۱/۱۸	۳/۸۳	سخت شدن تولید و فروش محصولات کشاورزی
۷	۰/۳۸۹	۱/۳۵	۳/۴۷	کاهش قیمت زمین و ملک در منطقه
عوامل طبیعی				
۱	۰/۱۸۳	۰/۸۳	۴/۵۴	افزایش طوفان شن در منطقه
۲	۰/۲۰۶	۰/۹۰	۴/۳۶	خشک و گرم بودن آب و هوای منطقه
۳	۰/۲۲۷	۰/۹۷	۴/۲۸	افزایش شدت خشکسالی
۴	۰/۲۴۹	۱/۰۶	۴/۲۵	پیشروی بیابان در این منطقه
۵	۰/۲۶۹	۱/۱۲	۴/۱۶	کاهش مقدار بارندگی در منطقه
۶	۰/۲۷۲	۱/۱۱	۴/۰۸	کاهش مداوم سطح آب رودخانه هیرمند
۷	۰/۲۸۷	۱/۱۳	۳/۹۴	تبدیل زمین‌های کشاورزی به شوره‌زار
۸	۰/۳۱۱	۱/۲۰	۳/۸۶	کاهش سطح مراتع برای چرای دام
فرهنگی - اجتماعی				
۱	۰/۳۰۹	۱/۱۶	۳/۷۶	کم بودن امکانات تفریحی و گذراندن اوقات فراغت در منطقه
۲	۰/۳۱۶	۱/۱۶	۳/۶۷	سخت شدن شرایط زندگی در منطقه
۳	۰/۳۲۸	۱/۱۶	۳/۵۴	سختی کار کشاورزی به علت وقوع خشکسالی مداوم
۴	۰/۳۳۳	۱/۱۵	۳/۴۵	روند کاهش جمعیت منطقه
۵	۰/۳۹۵	۱/۲۸	۳/۲۴	مهاجرت بیشتر خانواده‌ها و اقوام از منطقه
۶	۰/۴۵۴	۱/۳۴	۲/۹۵	کاهش پابندی به آداب و رسوم محلی
۷	۰/۴۸۲	۱/۴۸	۳/۰۷	کاهش امنیت منطقه
۸	۰/۵۶۹	۱/۴۸	۲/۶۰	افزایش اختلافات قومی و قبیله‌ای در منطقه
خدماتی و رفاهی				
۱	۰/۳۷۵	۱/۳۴	۳/۵۷	ضعف امکانات و خدمات بانکی در منطقه
۲	۰/۴۰۹	۱/۳۳	۳/۲۵	دسترسی ضعیف به خانه بهداشت و دکتر در روستا
۳	۰/۴۱۸	۱/۳۲	۳/۱۶	سختی دسترسی به مدرسه راهنمایی و دبیرستان در منطقه

۴	۰/۴۵۶	۱/۳۶	۲/۹۸	نامناسب بودن راه‌های ارتباطی به شهر
۵	۰/۴۷۰	۱/۳۵	۲/۸۷	کافی نبودن وسایل نقلیه برای دسترسی آسان و سریع به شهر
۶	۰/۵۲۸	۱/۵۱	۲/۸۶	مشکل تامین آب آشامیدنی و بهداشتی در روستا

جدول (۶) وضعیت متغیرهای مربوط به سنجش جاذبه‌های مقصد را نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود در بین عوامل اقتصادی جاذبه مقصد، «داشتن رفاه بیشتر برای خانواده در مقصد مهاجرت» و «کسب دستمزد و درآمد بیشتر» و در مقصد مهاجرت از اهمیت بالایی برخوردار است. همچنین مواردی مانند «وجود آب و هوای مطلوب» و «وجود طبیعت و محیط زیست مطلوب» در مقصد مهاجرت از نظر پاسخگویان مهمترین جاذبه طبیعی و جغرافیایی بوده است. از بین عوامل اجتماعی و فرهنگی مواردی نظیر «شرایط خوب محیط کار و تولید» و «امکان پیشرفت فرزندان» در مقصد مهاجرت مهمترین عوامل بودند. نهایت «وجود امکانات بهتر بهداشتی و درمانی در مقصد مهاجرت» و «وجود جاده مناسب در مقصد مهاجرت و کاهش مشکلات رفت و آمد» در مقصد مهاجرت نیز از مهمترین عوامل اداری و خدماتی بودند.

جدول (۶) آماره‌های توصیفی گویه‌های مربوطه به عوامل جاذبه مقصد

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	عوامل و گویه‌ها
عوامل اقتصادی				
۱	۰/۳۰۳	۱/۱۵	۳/۷۹	داشتن رفاه بیشتر برای خانواده در مقصد مهاجرت
۲	۰/۳۰۶	۱/۱۷	۳/۸۲	کسب دستمزد و درآمد بیشتر در مقصد مهاجرت
۳	۰/۳۰۷	۱/۳۱	۳/۵۴	داشتن تنوع شغلی در مقصد مهاجرت
۴	۰/۳۳۴	۱/۲۲	۳/۶۵	امکان ایجاد مشاغل صنعتی و بازرگانی در مقصد مهاجرت
۵	۰/۳۶۳	۱/۲۸	۳/۵۳	داشتن مسکن بهتر در مقصد مهاجرت
۶	۰/۳۷۵	۱/۲۹	۳/۴۴	سود بیشتر سرمایه‌گذاری در مقصد
عوامل طبیعی و جغرافیایی				
۱	۰/۲۷۱	۱/۰۸	۳/۹۸	وجود آب و هوای مطلوب در مقصد مهاجرت
۲	۰/۲۸۶	۱/۱۲	۳/۹۱	وجود طبیعت و محیط زیست مطلوب در مقصد مهاجرت
۳	۰/۳۶۱	۱/۲۸	۳/۵۵	وجود زمین و آب مناسب برای کشاورزی
۴	۰/۳۹۱	۱/۳۷	۳/۵۰	وجود مرتع و علوفه کافی برای دام‌ها
فرهنگی اجتماعی				

۱	۰/۲۸۹	۱/۰۹	۳/۷۷	شرایط خوب محیط کار و تولید در مقصد مهاجرت
۲	۰/۳۵۷	۱/۳۱	۳/۶۷	تمایل بیشتر فرزندان به زندگی در شهر
۳	۰/۴۲۸	۱/۳۳	۳/۱۱	افزایش منزلت و احترام افراد در مقصد مهاجرت
۴	۰/۴۵۱	۱/۴۲	۳/۱۵	وجود یکی از بستگان و خویشان در مقصد مهاجرت
۵	۰/۴۷۲	۱/۴۱	۲/۹۹	افزایش روند مهاجرت مردم از روستا
۶	۰/۵۷۴	۱/۴۷	۲/۵۶	ازدواج و واقع شدن یکی از زوجین در مقصد مهاجرت
۷	۰/۹۴۲	۴/۰۵	۴/۳۰	امکان پیشرفت بیشتر برای فرزندان در مقصد مهاجرت
اداری و خدماتی				
۱	۰/۲۶۷	۱/۰۷	۴/۰۱	وجود امکانات بهتر بهداشتی و درمانی در مقصد مهاجرت
۲	۰/۲۹۷	۱/۱۵	۳/۸۷	وجود جاده مناسب در مقصد مهاجرت و کاهش مشکلات رفت و آمد
۳	۰/۳۳۱	۱/۲۱	۳/۷۷	تمرکز ادارات دولتی در مقصد مهاجرت
۴	۰/۳۸۶	۱/۴۶	۳/۷۸	وجود خدمات بهتر (آب لوله‌کشی، گاز، برق) در مقصد
۵	۰/۹۷۱	۴/۰۹	۴/۲۱	وجود مدارس و امکانات تحصیلی مناسب در مقصد مهاجرت

برای بررسی تأثیر مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل مورد مطالعه بر متغیر وابسته گرایش به مهاجرت از روش تحلیل مسیر استفاده شده است. برای محاسبه ضرایب مسیر، سه تحلیل رگرسیونی انجام شد. در مرحله اول متغیر گرایش به مهاجرت به عنوان متغیر وابسته و در مراحل بعد به ترتیب جاذبه‌های مقصد و دافعه‌های مبدأ به عنوان متغیر وابسته لحاظ شدند و تأثیر متغیرهای مستقل مربوطه بر آنها ارزیابی شد (جدول ۷). در طی انجام فرآیند تحلیل مسیر، پس انجام از رگرسیون و تعیین ضرایب مسیر، مقادیر ضریب تعیین (R^2) نیز مشخص شد که نتایج آن در جدول (۷) شده است. به علاوه با توجه به مقدار F به دست آمده برای هر سه رگرسیون، معنی‌دار بودن رگرسیون‌ها و رابطه خطی بین حداقل یکی از متغیرهای مستقل با متغیر وابسته مربوطه در سطح معنی‌داری ۰/۰۱ تأیید می‌شود.

با توجه به جدول (۷) و ضرایب به دست آمده مشاهده می‌شود که متغیرهای جاذبه‌های مقصد (۰/۴۶۳)، سطح تحصیلات (۰/۴۵۷)، میزان درآمد (۰/۳۸۰)، دافعه‌های مبدأ (۰/۳۷۳) و جنسیت (۰/۲۰۲) دارای تأثیرات معنی‌داری بر گرایش به مهاجرت بوده‌اند. همچنین نتایج بیانگر این است که متغیرهای جنسیت، (برای مردان، ۰/۲۲۹)، وضعیت تاهل (برای افراد متأهل ۰/۱۲۸)، سطح تحصیلات (۰/۳۰۹)، تعداد فرزندان (۰/۱۴۸)، وضعیت شغل (برای افراد شاغل ۰/۵۹۲)، عضویت در نهادها (۰/۳۲۴)، میزان درآمد (۰/۱۴۷) و

مالکیت زمین (۰/۶۸۲-) دارای تاثیر معنی داری بر متغیر جاذبه‌های مقصد بوده‌اند. به علاوه متغیرهای سن (۰/۱۹۵-)، وضعیت تاهل (برای متأهلان ۰/۳۹۸)، سطح تحصیلات (۰/۲۴۴)، مدت اقامت در روستا (۰/۶۴۴-)، میزان درآمد (۰/۱۷۱-)، مالکیت زمین (۰/۱۳۹-)، مهاجرت اعضای خانوار (۰/۲۵۱) تاثیر معنی داری بر متغیر دافعه‌های مبدا داشته‌اند.

جدول (۷) تحلیل رگرسیونی عوامل موثر بر گرایش به مهاجرت

متغیرها	B	خطای معیار	مقدار بتا	مقدار t	معنی داری
جاذبه‌های مقصد					
سطح تحصیلات	۰/۱۵۴	۰/۰۲۸	۰/۳۰۹	۵/۴۲۰	۰/۰۰۰
میزان درآمد	-۰/۱۵۲	۰/۰۶۱	-۰/۱۴۷	-۲/۴۶۸	۰/۰۱۵
مالکیت زمین	-۰/۳۰۰	۰/۰۲۵	-۰/۶۸۲	-۱۱/۸۳۰	۰/۰۰۰
جنسیت (مردان)	۰/۰۴۵	۰/۰۱۲	۰/۲۲۹	۳/۸۶۰	۰/۰۰۰
وضعیت شغل (شاغلان)	-۰/۶۰۰	۰/۰۶۲	-۰/۵۹۲	-۹/۷۲۷	۰/۰۰۰
مدت اقامت	-۰/۰۲۴	۰/۰۵۳	-۰/۰۲۳	-۰/۴۴۵	۰/۶۵۷
وضعیت تاهل (افراد مجرد)	۰/۰۳۹	۰/۰۱۸	۰/۱۲۸	۲/۱۸۷	۰/۰۳۰
عضویت در نهادها	-۰/۳۳۰	۰/۰۶۹	-۰/۳۳۴	-۴/۶۳۰	۰/۰۰۰
مهاجرت اعضا خانواده	۰/۰۱۳	۰/۰۰۸	۰/۰۸۵	۱/۵۴۷	۰/۱۲۴
سن	-۰/۰۶۸	۰/۱۲۴	-۰/۰۳۶	-۰/۵۴۶	۰/۵۸۶
تعداد فرزندان	-۰/۱۵۴	۰/۰۶۸	-۰/۱۴۸	-۲/۲۸۱	۰/۰۱۵
خلاصه مدل:	$R^2 = 0.707$, $F\text{-value} = 34.46$, $Sig = 0.00$				
دافعه‌های مبدا					
سطح تحصیلات	۰/۱۲۳	۰/۰۳۴	۰/۲۴۴	۳/۶۴۶	۰/۰۰۰
میزان درآمد	-۰/۱۷۸	۰/۰۷۳	-۰/۱۷۱	-۰/۴۴۳	۰/۰۱۶
جاذبه‌های مقصد	۰/۹۰۹	۰/۵۷۳	۰/۱۵۱	۱/۵۸۵	۰/۱۱۶
دافعه‌های مبدا	-۳/۱۳۳	۱/۶۵۱	-۰/۲۲۱	-۱/۸۹۷	۰/۰۶۰
مالکیت زمین	-۰/۰۶۲	۰/۰۳۰	-۰/۱۳۹	-۲/۰۵۴	۰/۰۴۲
جنسیت (مردان)	۰/۰۲۴	۰/۰۱۴	۰/۱۲۰	۱/۷۱۵	۰/۰۸۸
وضعیت شغل (شاغلان)	-۰/۰۱۷	۰/۰۷۳	-۰/۰۱۷	-۰/۲۳۲	۰/۸۱۷
مدت اقامت	-۰/۶۵۴	۰/۰۶۳	-۰/۶۴۴	-۱۰/۴۱۵	۰/۰۰۰
وضعیت تاهل (افراد مجرد)	۰/۱۲۳	۰/۰۲۱	۰/۳۹۸	۵/۷۹۲	۰/۰۰۰
عضویت در نهادها	-۰/۰۲۸	۰/۰۸۲	-۰/۰۲۸	-۰/۳۳۹	۰/۷۳۵
مهاجرت اعضا خانواده	۰/۰۳۹	۰/۰۱۰	۰/۲۵۱	۳/۹۱۱	۰/۰۰۰

سن	۰/۳۷۴	-	۰/۱۴۷	-	۰/۱۹۵	-	۲/۵۵۱	-	۰/۰۱۲
تعداد فرزندان	۰/۰۲۹	-	۰/۰۸۰	-	۰/۰۲۸	-	۰/۳۶۲	-	۰/۷۱۸
خلاصه مدل:	$R^2 = 0.60, F\text{-value} = 21.08, \text{Sig} = 0.00$								
گرایش به مهاجرت	۸۹/۸۳۲	۱۴/۵۷۳	۰/۵۴۷	۶/۱۶۴	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
سطح تحصیلات	-۱۲۷/۲۶۵	۲۷/۴۵۴	-۰/۳۸۰	-۴/۶۳۶	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
میزان درآمد	۱۵۴/۱۸۶	۳۶/۴۹۸	-۰/۴۶۳	۴/۲۲۵	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
جاذبه‌های مقصد	۱۳۲/۷۷	۳۰/۳۱	-۰/۳۷۳	۴/۰۵	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
دافعه‌های مبدا	-۲۹/۰۷	۱۵/۱۲۱	-۰/۲۰۳	-۱/۹۲۳	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۶
مالکیت زمین	۱۳/۱۰	۵/۴۶	-۰/۲۰۲	۲/۳۹۸	۰/۰۲	۰/۰۲	۰/۰۲	۰/۰۲	۰/۰۲
جنسیت (مردان)	-۲۹/۹۸	۳۴/۲۳	-۰/۰۹۱	-۰/۸۸	۰/۳۸	۰/۳۸	۰/۳۸	۰/۳۸	۰/۳۸
وضعیت شغل (شاغلان)	-۰/۸۶	۳۰/۳۵	-۰/۰۰۳	-۰/۰۳	۰/۹۸	۰/۹۸	۰/۹۸	۰/۹۸	۰/۹۸
مدت اقامت	۵/۴۶	۹/۰۹	-۰/۰۵۴	۰/۶۰۱	۰/۵۴۹	۰/۵۴۹	۰/۵۴۹	۰/۵۴۹	۰/۵۴۹
وضعیت تاهل (افراد مجرد)	-۱۳/۹۳	۳۳/۲۲	-۰/۰۴۱	-۰/۴۱۹	۰/۶۸	۰/۶۸	۰/۶۸	۰/۶۸	۰/۶۸
عضویت در نهادها	۱/۰۱	۳/۸۵	-۰/۰۲۰	۰/۲۶	۰/۷۹	۰/۷۹	۰/۷۹	۰/۷۹	۰/۷۹
مهاجرت اعضا خانواده	-۵۸/۶۱	۵۴/۹۴	-۰/۰۹۵	-۱/۰۷	۰/۲۹	۰/۲۹	۰/۲۹	۰/۲۹	۰/۲۹
سن	-۲۸/۸۶	۳۴/۴۰	-۰/۰۸۵	-۰/۹۵	۰/۳۴	۰/۳۴	۰/۳۴	۰/۳۴	۰/۳۴
تعداد فرزندان	$R^2 = 0.50, F\text{-value} = 11.59, \text{Sig.} = 0.00$								

با توجه به جدول (۸) (ستون مجموع اثرات)، بیش‌ترین تأثیر بر گرایش به مهاجرت مربوط به متغیر سطح تحصیلات (۰/۶۹۱) است. متغیر میزان درآمد با میزان تأثیر کل ۰/۵۱۱- در جایگاه دوم قرار دارد. بعد از آن، دو متغیر متغیر جاذبه‌های مقصد (با اثر کل ۰/۴۶۳) و دافعه‌های مبدا (با اثر کل ۰/۳۷۳) قرار دارند. این نتایج بیانگر این است که جاذبه‌های مقصد و دافعه‌های زندگی در روستا برای پاسخگویان تحصیلکرده و کم‌درآمد بیشتر است و در نتیجه تمایل برای مهاجرت آنها هم بیشتر است. پس از اینها متغیرهای جنسیت (مردان) (با اثر کل ۰/۳۰۸)، وضعیت تاهل (مجرد) (با اثر کل ۰/۲۰۷) و مهاجرت اعضا خانواده (با اثر کل ۰/۰۹۳) به ترتیب دارای تأثیر مثبت و معنی‌دار بر گرایش به مهاجرت هستند. در واقع مردان، افراد مجرد و افرادی که اعضا خانواده آنها قبلاً مهاجرت کرده‌اند، تمایل بیشتری به مهاجرت از روستا داشته‌اند.

علاوه بر متغیر درآمد (با اثر کل $-0/511$) که دارای تأثیر منفی بر گرایش به مهاجرت است، متغیرهای مالکیت زمین (با اثر کل $-0/363$)، وضعیت شغلی (افراد شاغلان) (با اثر کل $-0/274$)، مدت اقامت (با اثر کل $-0/240$)، عضویت در نهادها (با اثر کل $-0/150$)، سن (با اثر کل $-0/072$) و تعداد فرزندان (با اثر کل $-0/068$) نیز دارای تأثیر منفی و معنی دار بر گرایش به مهاجرت هستند. یعنی افراد مالک زمین، شاغل، با سابقه اقامت زیاد در روستا، عضو نهادهای روستایی، مسن و دارای فرزندان بیشتر تمایل کمتری به مهاجرت دارند.

جدول (۸) مجموع تأثیرات متغیرهای مستقل بر متغیر نهایی گرایش به مهاجرت

متغیر مستقل	اثرات غیر مستقیم	اثرات مستقیم	مجموع اثرات
سطح تحصیلات	$0/2340$	$-0/457$	$0/691$
میزان درآمد	$-0/131$	$-0/380$	$-0/511$
جاذبه‌های مقصد	-	$-0/463$	$0/463$
دافعه‌های مبدا	-	$-0/373$	$0/373$
مالکیت زمین	$-0/363$	-	$-0/363$
جنسیت (مردان)	$0/106$	$-0/202$	$0/308$
وضعیت شغل (شاغلان)	$-0/274$	-	$-0/274$
مدت اقامت	$-0/240$	-	$-0/240$
وضعیت تاهل (افراد مجرد)	$0/207$	-	$0/207$
عضویت در نهادها	$-0/150$	-	$-0/150$
مهاجرت اعضا خانواده	$0/093$	-	$0/093$
سن	$-0/072$	-	$-0/072$
تعداد فرزندان	$-0/0685$	-	$-0/068$
کل			$3/815$

نتیجه‌گیری

نتایج نشان داد که اکثر افراد روستایی گرایش زیادی به مهاجرت دارند. به علت سختی‌های ناشی از تغییر اقلیم در منطقه و کاهش فرصت‌های شغلی و فاصله زیاد دسترسی

به خدمات شهری خانوارهای روستایی تمایل کمتری به زندگی و اقامت در محل سکونت فعلی خود دارند و اغلب تمایل دارند به مرکز شهرستان، مرکز استان یا شهرهای مشهد و گرگان مهاجرت کنند که پیامدهای ناخواسته‌ای برای شهرهای مقصد مهاجرت ایجاد می‌کنند.

نتایج تحلیل مسیر نشان داد، بیش‌ترین تأثیر بر گرایش به مهاجرت مربوط به متغیر سطح تحصیلات (۰/۶۹۱) است. متغیر میزان درآمد با میزان تأثیر کل ۰/۵۱۱- در جایگاه دوم قرار دارد. بعد از آن، دو متغیر متغیر جاذبه‌های مقصد (با اثر کل ۰/۴۶۳) و دافعه‌های مبدا (با اثر کل ۰/۳۷۳) قرار دارند. این نتایج بیانگر این است که جاذبه‌های مقصد و دافعه‌های زندگی در روستا برای پاسخگویان تحصیلکرده و کم‌درآمد بیشتر است و در نتیجه تمایل برای مهاجرت آنها هم بیشتر است. نتایج تحقیق قاسمی اردهانی (۱۳۸۵: ۵۱) نشان داد که عوامل دافعه روستایی بیش از سایر عوامل در مهاجرت روستا-شهر موثر بوده است که در راستای نتایج این تحقیق است. تأثیر متغیر درآمد بر مهاجرت هم در تحقیق اصلانی (۱۳۸۵: ۴۵) و پناهی و پیشرو (۱۳۹۰: ۴۱) مورد تأکید قرار گرفته است. در تحقیق نصیری (۱۳۹۰: ۱۱۹) تأثیر عوامل جاذبه در مرکز استان به عنوان علل مهاجرت مورد تأکید قرار گرفته است که مشابه نتایج این مطالعه است. اهمیت دستیابی به فرصت‌های تحصیلی در مهاجرت هم برخی تحقیقات پیشین در نیجیریه (Khuele and Opafunso, 2013: 185) و آمریکا (Antman, 2012: 187) اشاره شده است.

همچنین متغیرهای جنسیت (مردان) (با اثر کل ۰/۳۰۸)، وضعیت تاهل (مجرد) (با اثر کل ۰/۲۰۷) و مهاجرت اعضا خانواده (با اثر کل ۰/۰۹۳) به ترتیب دارای تأثیر مثبت و معنی‌دار بر گرایش به مهاجرت بود. در واقع مردان، افراد مجرد و افرادی که اعضا خانواده آنها قبلاً مهاجرت کرده‌اند تمایل بیشتری به مهاجرت از روستا داشته‌اند. در واقع مردان و افراد مجرد امکان بیشتری برای مواجهه با سختی‌های زندگی در مقصد دارند. مهاجرت اعضا خانواده و موفقیت آنها نیز انگیزه قوی برای مهاجرت سایر اعضای خانوار فراهم می‌کند. در این ارتباط نیز در برخی تحقیقات دیگر نیز بیان شده که انگیزش و انتخاب مقصد مهاجرت‌ها توسط روستاییان به علت وجود تعدادی از خویشان و آشنایان آنها در آن

کانون‌های زندگی مقصد است. به طوری که اقوام ساکن در شهرهای مقصد کوچ روستاییان؛ منبع اصلی برای کسب اطلاعات در مورد چگونگی مهاجرت، زندگی و کمک مهمی برای مهاجرین جدید محسوب می‌شوند (Massy and Espana, 1987: 738; Salaff and Siu-Lun, 1999: 299).

افزون بر این نتایج تحقیق نشان داد که متغیر درآمد (با اثر کل ۰/۵۱۱-) که دارای تأثیر منفی بر گرایش به مهاجرت است، متغیرهای مالکیت زمین (با اثر کل ۰/۳۶۳-)، وضعیت شغلی (افراد شاغلان) (با اثر کل ۰/۲۷۴-)، مدت اقامت (با اثر کل ۰/۲۴۰-)، عضویت در نهادها (با اثر کل ۰/۱۵۰-)، سن (با اثر کل ۰/۰۷۲-) و تعداد فرزندان (با اثر کل ۰/۰۶۸-) نیز دارای تأثیر منفی و معنی‌دار بر گرایش به مهاجرت هستند. یعنی افراد مالک زمین، شاغل، با سابقه اقامت زیاد در روستا، عضو نهادهای روستایی، سن و فرزندان بیشتر تمایل کمتری به مهاجرت دارند. تأثیر متغیرهای اشتغال بیکاری و فقر در تحقیقات جلالیان و محمدی یگانه (۱۳۸۶: ۸۹) اشاره شده است. در تحقیقات دیگر بر نقش و تأثیرگذاری ساختار اجتماعی اقتصادی خانوارها، نوع معیشت مانند الگوی مالکیت زمین، تنوع درآمدی و سازمان‌های اجتماعی بر تمایل به مهاجرت تأکید شده است (Devereux, 2007: 66). به طور کلی نتایج تحقیق ضمن تأیید مدل نظری تحقیق، بیانگر این است که تصمیم به مهاجرت در بین روستاییان شهرستان زابل در چارچوب نظریه دفع و جذب صورت می‌گیرد.

مهم‌ترین پیشنهادهای تحقیق به شرح زیر ارائه می‌شود؛

- نتایج نشان داد که با شرایط کنونی بیشتر پاسخگویان اذهان داشته‌اند که به خاطر نبود درآمد در اثر نبود فرصت‌های شغلی، گرایش به مهاجرت دارند. بنابراین مهمترین اولویت باید سرمایه‌گذاری جهت توسعه فرصت‌های شغلی در مناطق روستایی باشد. فراهم‌سازی اشتغال در معادن و همچنین سرمایه‌گذاری در توسعه صنایع روستایی و صنایع دستی پس از اشتغال کشاورزی باید مورد توجه قرار گیرد.

- تشویق توسعه صنایع دستی مانند سفال‌گری که سابقه تاریخی آن در منطقه هم وجود دارد (شهر سوخته) و نیز حمایت و تقویت و توسعه دیگر صنایع مانند فرش دستباف. این مهم نیازمند

آموزش کاربردی (برای نمونه از طریق پایگاه‌های آموزش‌های فنی - حرفه‌ای روستایی یا آموزش‌های ترویجی) فعالان در این زمینه یا متقاضیان، معرفی این محصولات با رویکرد برندسازی در قالب نمایشگاه‌ها و جشنواره‌ها و نیز رسانه‌ها، ساماندهی صنعتگران محلی در قالب تعاونی‌های تولیدی به عنوان سازوکار تامین نهاده‌ها و بازاریابی جمعی محصولات تولیدی است.

- به عنوان یک سازوکار اثبات شده پیشنهاد می‌شود، دستگاه‌های مسئول محلی با رویکرد فقرزدایی و کاهش محرومیت، ضمن معرفی منطقه در سطح ملی و منطقه‌ای، زمینه حضور کارآفرینان اجتماعی و نهادهایی همانند بنیاد برکت و سرمایه‌گذاران خارجی (از کشور افغانستان که در نواحی مرزی استان خراسان شمالی رخ داده است) را برای سرمایه‌گذاری مولد و پیشبرد اشتغال و کسب‌وکار در منطقه فراهم کنند.

- یکی از عوامل دافعه میدا طوفان‌های شن است که در اثر خشک شدن دریاچه هامون بیشتر هم شده است. بی تردید مقابله با این بحران زیست محیطی نیازمند تدوین و اجرای یک برنامه راهبردی احیای زیست محیطی منطقه در شرایط خشکسالی در قالب احیا و توسعه پوشش گیاهی، حفظ آبخیزها و منابع آبی و نظایر است.

- تقویت بازارچه‌های مرزی فعال در مرز از اهمیت بسزایی برخوردار است. احداث بازارچه‌های مرزی در مناطق مستعد، با توسعه زیرساخت‌ها توسط دولت و نیز جلب همکاری سرمایه‌گذاران خصوصی، اعمال معافیت‌های بازرگانی دست کم برای یک دوره ابتدایی، اولویت‌بخشی به عرضه کالا و محصولات با کیفیت محلی و نیز ارجیحت دادن به بازرگانان و تولیدکنندگان محلی برای حضور در بازارچه مفید خواهد بود. تقویت تراز تجاری این بازارچه‌ها به نفع اقتصاد محلی از طریق زمینه‌یابی و توسعه خوشه‌های کسب‌وکار محلی بر مبنای فرصت‌ها و مزیت‌های منطقه ممکن می‌شود.

منابع

- اصلانی، مجتبی، (۱۳۸۵)، بررسی روند مهاجرت در جمهوری اسلامی ایران طی سه دهه اخیر و تاثیر آن بر امنیت ملی (با تاکید بر مهاجرت داخلی به تهران)، *فصلنامه جمعیت*، ۵۵ و ۵۶: ۸۲-۴۵.
- پاپلی یزدی، محمد، حسین، ابراهیمی، محمد، امیر، (۱۳۸۲)، *نظریه‌های توسعه روستایی*، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران
- پناهی، لیلا، پیشرو، حمداله، (۱۳۹۰)، بررسی عوامل موثر بر مهاجرت جوانان روستایی به شهر، مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی شهرستان مرودشت، *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱ (۲): ۵۱-۴۱.
- جلالیان، حمید، محمدی یگانه، بهروز، (۱۳۸۶)، تحلیل عوامل جغرافیایی موثر در مهاجرت‌های روستایی شهرستان زنجان از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۵، *پژوهش‌های جغرافیایی*، ۶۱: ۹۹-۸۹.
- زنجان، حبیب‌اله، (۱۳۸۰)، مهاجرت، انتشارات سمت، تهران.
- دانشور کاخکی، محمود، دهقانان، سیاوش، کریم کشته، محمد، حسین، گلریز ضیائی، زهرا، (۱۳۸۵)، بررسی تأثیر افزایش بهره‌وری کشاورزی بر مهاجرت روستاییان، *علوم کشاورزی و منابع طبیعی*، ۱۳ (۴): ۱۸۰-۱۷۴.
- کلاتنری، خلیل، (۱۳۸۰)، *برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای (تئوری‌ها و تکنیک‌ها)*، انتشارات خوشبین، تهران.
- طاهرخانی، مهدی، (۱۳۸۰)، تحلیلی بر عوامل موثر در مهاجرت‌های روستا-شهری، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، ۱۶ (۳): ۹۳-۶۷.
- قاسمی اردهانی، علی، (۱۳۸۵)، بررسی علل مهاجرت روستاییان به شهرها در ایران با فراتحلیل پایان‌نامه‌های تحصیلی (مقطع زمانی ۱۳۸۳-۱۳۵۹)، *روستا و توسعه*، ۹ (۱): ۸۰-۵۱.
- قلندریان، ایمان، داداش‌پور، هاشم، (۱۳۹۶)، تحلیل الگوهای فضایی مهاجرت بین شهرستانی در فضای سرزمینی ایران، *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۱ (۶۲): ۲۴۶-۲۳۳.
- میرزا مصطفی، سید مهدی، قاسمی، پروانه، (۱۳۹۲)، عوامل موثر بر مهاجرت‌های استانی با استفاده از مدل جاذبه، *فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی*، ۱ (۳): ۹۶-۷۱.

-نصیری، اسماعیل، (۱۳۹۰)، تحلیلی بر دلایل مهاجر فرستی شهرهای کوچک (مطالعه موردی: شهر قیدار)، *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، ۳ (۱۱): ۱۱۹-۱۳۸.

- Antman, F. M. (2012), Gender, educational attainment, and the impact of parental migration on children left behind. *Journal of Population Economics*, 25: 1187° 1214.
- Cox-Edwards, A. and Ureta, M. (2003), International migration, remittances, and schooling: Evidence from El Salvador. *Journal of Development Economics*, 72 (2): 429-462.
- De Brauw, A., Mueller, M. and Lee, H. L. (2014), The Role of Rural° Urban Migration in the Structural Transformation of Sub-Saharan Africa. *World Development*, 63: 33-42.
- Devereux, S. (2007), *Sen's entitlement approach*. Critiques and counter-critiques. In: Devereux, Stephen (Ed.), the new famines. Why famines persist in an era of globalization. Routledge, London & New York, pp. 66° 89.
- Gimba, Z. and Kumshe, M. G. (2001), Causes and effects of rural-urban migration in Borno State: A Case Study of Maiduguri Metropolis. *Asian Journal of Bussiness Management Science*, 1: 168-172.
- Herrmann, M. and Svarin, D. (2009), *Environmental pressures and rural-urban migration: The case of Bangladesh*. Munich Personal RePEc Archive. Paper No. 12879. pp1-28. Online at <http://mp.ra.ub.uni-muenchen.de/12879/>.
- Khuele, O. T. and Opafunso, O. Z. (2013), Causes and Consequences of Rural-Urban Migration Nigeria: A Case Study of Ogun Waterside Local Government Area of Ogun State, Nigeria. *British Journal of Arts & Social Sciences*, 16 (2): 185-194.
- Massy, D. and Espana, F. (1987), The social process of international migration. *Science*, 237: 738-733.

- Salaff, J. W. E. and Siu-lun, W. (1999), Using social networks to exit Hong Kong. In B. Wellman(ed). in *Networks in the Global Village* Boulder, Colorado. *West View Press*: 299-329
- Taylor, J. E. and Martin, P. (2001), Human capital: Migration and rural population change. In G. Rauser, & B. Gardner (Eds.), Handbook of agricultural economics (pp. 458° 511). New York: Elsevier.
- Todaro, P. M. (1997), Urbanization, Unemployment and Migration in Africa: Theory and Policy, Policy Research Division Working Paper, No. 104. New York: Population Council.
- UN-Habitat. (2008), State of the World's Cities 2008/2009. Case Study: Dhaka's extreme vulnerability to climate change. UN-Habitat Feature. United Nations Human Settlement Programme, Nairobi.
- Yang, D. (2011), Migrant remittances. *Journal of Economic Perspectives*, 25 (3): 129-152.
- Zhao, Q., Yu, X., Wang, X. and Glauben, T. (2014). The impact of parental migration on children's school performance in rural China. *China Economic Review*, 31: 43-54.